

PAUL PRESTON, *Franco «Caudillo de España»* (Barcelona, Grijalbo, 1994).

Amb motiu del centenari del seu naixement, l'any 1992 es van publicar diversos treballs sobre la figura de Francisco Franco,¹ als quals s'ha d'afegir la documentada novel·la de Vázquez Montalbán.² Durant el mes de novembre, com a flor d'un dia, els mitjans de comunicació van dedicar amplis espais a la figura del dictador tot i que no es propicià cap debat d'interès sobre la transcendència del règim que va encapçalar. Uns quants mesos després, a la primavera de 1994, ha vist la llum la traducció castellana de la llargament esperada biografia de Franco escrita per l'hispanista britànic Paul Preston. L'estudi de Preston és el més complet dels que s'han publicat fins ara i neix amb la vocació d'esdevenir la referència bàsica sobre el personatge, almenys fins que la documentació de l'arxiu de la Fundació Francisco Franco estigui a l'abast dels historiadors i es pugui comprovar si la seva qualitat i el seu estat d'esporgament permeten afegir dades significatives al coneixement històric. Tanmateix, al marge de ser injustificable que documents referents a un cap d'estat estiguin en mans privades, impeding l'accés dels investigadors si no és per a la realització d'un treball hagiogràfic, les conclusions dels treballs citats anteriorment indueixen a pensar que si bé necessitem conèixer molt millor el règim franquista des de múltiples perspectives, potser la figura del dictador ja no dona per gaire més del que s'ha fet.

L'obra de Preston és estructurada en vint-i-vuit capítols d'entre trenta i quaranta pàgines cada un, a més d'un epíleg, una amplíssima bibliografia i una cronologia breu. La multiplicitat de capítols proporciona a l'autor una gran flexibilitat i confereix coherència a la construcció de la narració, que és molt desequilibrada cronològicament; així, mentre al decenni de la Guerra Civil espanyola i la Segona Guerra Mundial s'hi dedica el 52% del text, als trenta anys transcorreguts entre 1945 i la mort del dictador correspon poc més del 30%. Certament, la transcendència dels anys de la guerra i del conflicte mundial per la consolidació de Franco en el poder va ser absoluta, però aquesta realitat no obsta per a què la descompensació aparegui com a excessiva, sobretot pel fet que hauria estat interessant avançar quelcom més en el coneixement del paper precís de Franco en la dinàmica política interna del règim, una vegada aquest es va afermar internacionalment.

Distingiré, per tant, tres parts en el llibre: la primera integraria els capítols dedicats al període que va fins a l'esclat de la Guerra Civil; la segona que abastiria les etapes bèl·liques, i la tercera que aniria des de la derrota dels feixismes fins a la mort del dictador. Respecte als primers anys de la vida pública de Franco, les aportacions de Preston no són especialment rellevants; insisteix en les característiques psicològiques del personatge i en l'empremta de les relacions familiars, que, recentment, altres autors com Enrique González Duro o Manuel Vázquez Montalbán han descrit amb cura; com la resta d'autors, Preston posa en relleu que Franco tenia algunes *virtuts* polítiques que el van ajudar extraordinàriament a fer-se amb el poder —paciència, habilitat en la falsia, per a treure profit de les contradiccions alienes, per a presentar com a triomfs el que eren fracassos, capacitat per a copsar els punts febles de les persones— tot al servei d'una immensa egolatria que va anar creixent des de la Guerra Civil.

Interessant és la concreció que Preston fa sobre les lectures que nodrien el seu pensament polític, entre les quals destacaven publicacions com «Acción Española», a la qual estava subscript des del primer número aparegut el desembre de 1931, o els butlle-

1. Enrique GONZÁLEZ DURO, *Una biografía psicológica. Franco* (Temas de Hoy, 1992); Stanley G. PAYNE, *Franco. El perfil en la historia* (Espasa Calpe, 1992); Javier TUSELL, *Franco en la guerra civil. Una biografía política* (Tusquets Editores, 1992).

2. Manuel VÁZQUEZ MONTALBÁN, *Autobiografía del general Franco* (Planeta, 1992).

tins de l'Entente Internationale contre la Troisième Internationale de Ginebra, que rebia regularment des de l'any 1928. També es pot constatar a través del biografiat el paper clau que va tenir la premsa en la percepció que les classes conservadores espanyoles tenien de la Segona República; qualsevol incident, dels més diversos tipus, era posat en relleu com a exemple de l'anarquia regnant o de l'avversió del govern republicà contra l'Exèrcit, l'Església etc., augmentant llur animadversió.

Les pàgines dedicades a la Guerra Civil i la Segona Guerra Mundial constitueixen el nucli central de l'estudi, i és especialment interessant la darrera. Per explicitar l'evolució dels esdeveniments que van permetre que Franco esdevingués el principal cap de la rebel·lió militar, i l'estratègia que aquell va seguir durant el conflicte, l'autor ha fet un buidatge exhaustiu de la bibliografia existent fins a l'inici de la dècada dels noranta, utilitzant especialment els llibres de memòries dels coetanis, tant espanyols com dels diplomàtics i militars estrangers que van tenir-hi relació; d'altra banda, utilitza fonts diplomàtiques, algunes publicades i altres inèdites, com les del Cabinet Office britànic o les de l'Arxiu Històric i Diplomàtic del Ministeri d'Afers Exteriors italià que permeten aprofundir alguns aspectes de les posicions de les diferents potències respecte a la Guerra Civil espanyola.

Però són els capítols dedicats a l'actuació de Franco en el curs de la Segona Guerra Mundial els que contenen un volum d'informació novedosa més abundant, entre la qual destaca la utilització de fonts diplomàtiques britàniques i documentació oficial i correspondència publicada en anys posteriors. Preston emfasitza la posició pro-Eix que Franco va mantenir fins pràcticament l'any 1945, i la seva disponibilitat a entrar en el conflicte, només frenada per la impossibilitat material de fer-ho, la qual cosa no era obstacle per a què, donada la dependència de les importacions de primeres matèries procedents de l'Atlàntic, utilitzés un doble llenguatge amb les potències aliades. Es pot considerar que una de les aportacions més importants del llibre de Preston és el recull d'una àmplia documentació que demostra el grau d'implicació franquista amb les potències de l'Eix i desmunta definitivament una de les línies argumentals més profusament utilitzades pels seus defensors, com és, la gran visió i habilitat del «Caudillo», que va saber resistir les pressions del *gegant* Hitler a fi que participés obertament a la contesa. Altres elements com la política britànica i nord-americana que intentava mantenir Espanya fora del conflicte o la simpatia de Churchill per Franco eren dades integrades ja en l'explicació general del període.

Com que aquesta és la part més novedosa i potser més elaborada de l'obra, és en ella on es fa més clarament palesa una de les mancances més greus que des del meu punt de vista se li pot retreure a l'obra, que és la feblesa de l'anàlisi interpretativa. L'autor ha bandejat els temes de debat historiogràfic existents sobre el franquisme; només a tall d'exemple, un tema recurrent és l'intent de definir les característiques del règim; Preston, en múltiples ocasions, fa referència al protagonisme de les organitzacions de caràcter feixista: Falange, Sindicats, Frente de Juventudes en les múltiples mobilitzacions d'adhesió que s'organitzaven als primers anys quaranta, quan el règim se sentia en perill, les campanyes —com la reivindicació de Gibraltar— en les quals intervenien, etc., però no dedica un espai mínim, orientatiu per al lector, de quina és la seva interpretació respecte a la funció d'aquestes organitzacions dins del règim, qüestions essencials que són objecte de debat. Certament, som davant una biografia, però les característiques dels instruments polítics utilitzats pel biografiat no són secundàries.

Per a la historiografia l'interès de l'obra decreix a la tercera part, en la qual l'autor descriu l'evolució dels esdeveniments més importants a partir de la bibliografia disponible i de fonts primàries majoritàriament publicades. A partir de la signatura dels tractats de cooperació amb els Estats Units, de la biografia desapareix la política internacional i l'actitud de les altres cancelleries respecte al règim, amb l'excepció de la mobilització internacional de 1963 per l'afusellament de Julián Grimau, que s'assenyala que va

repercutir sobre les negociacions amb la CEE. També des de 1950 l'evolució política del règim al marge del mateix Franco adquireix una major presència en el text, sens dubte perquè el protagonisme del dictador era menor; la maquinària del règim ja estava en marxa i hi havia prou gent interessada que seguís funcionant. Preston insisteix reiteradament que Franco intentava tant com podia escapollir-se de les responsabilitats diàries i dedicar el major temps possible, que era molt, a les seves afeccions preferides com caçar, pescar, costum que es va estendre entre la classe política i va donar origen a tants comentaris, rumors i acudits i a una gran pel·lícula, *La escopeta nacional*.

Durant la passada campanya electoral per a les eleccions al Parlament europeu la candidata del Partit Popular, Mercedes de la Merced, va fer referència al que és un argument típic dels defensors explícits i implícits del règim franquista: el règim de Franco era una dictadura —obliden afegir que instaurada sobre la repressió ferotge, que es va fer selectiva amb els anys—, però Espanya es va modernitzar a la dècada dels anys seixanta i setanta, i el benestar va arribar a tota la població. No és la meua intenció introduir en aquestes ratlles els condicionaments d'aquell procés de canvi social, però Preston, en insistir a plantejar que el canvi governamental de 1957 va significar una línia divisòria en la carrera política de Franco, que va passar de ser el centre actiu de la vida política a esdevenir la figura simbòlica, reafirma les posicions dels qui defensen que les característiques del règim franquista s'han d'analitzar en la fase inicial, quan perfilava el seu projecte polític i social sense interferències.

Podríem dir de manera tal vegada agosarada que la configuració inicial del règim instaurat com a conseqüència del resultat de la Guerra Civil va durar fins al 1957. Era un règim contrarevolucionari que intentava donar resposta a les necessitats dels grups hegemònics, passades pel tamís del protagonisme militar, i que en néixer en el context de la crisi d'entreguerres va adoptar instruments de caràcter feixista per consolidar-se en el poder. Preston ha deixat clara la identificació de Franco amb les potències de l'Eix, a les quals tan sols va deixar de donar suport quan ja era evident que havien perdut la guerra; els canvis després de 1945 van ser més de façana que de contingut. Però a la dècada dels cinquanta la dinàmica internacional impedia que el règim franquista s'adaptés a la nova situació amb tan sols unes capes de maquillatge; de perseverar, podia desaparèixer en l'intent. El canvi que s'inicia amb la renovació de 1957 anava més enllà. Hi va haver una veritable recomposició en la direcció política, i el creixement econòmic va tenir lloc en un període en què, en termes personals, la primera línia dels guanyadors de la guerra va deixar la direcció del país. Els successors tenien el mateix projecte social però necessitaven un nou model de relació de l'aparell estatal amb la societat civil. Preston insisteix que des de finals dels anys cinquanta la decrepitud de Franco va ser creixent; no entenia la situació econòmica del país; als anys seixanta es mostrava desconcertat davant els canvis socials que s'hi vivien; però tampoc no li importaven, l'única cosa que l'interessava era que res no pogués posar en perill la seva posició. L'autor utilitza l'argumentació de Laureano López Rodó sobre com calia plantejar els problemes a Franco per a tirar endavant qualsevol reforma; la citació és prou il·lustrativa com per a ser reproduïda aquí: «*A Franco no se le puede hablar de política, porque eso le da la impresión de que le están moviendo de su sillón o preparándole el remplazo. El único truco es intentar hacerle admitir un plan desconcentrador administrativo. Eso le parecerá que no va contra él.*» —p. 834. Als anys setanta Franco continuava essent una garantia d'estabilitat per a tots aquells qui, fins i tot distanciant-se de la dictadura, es malfiaven d'una societat democràtica.

L'obra de Paul Preston és sens dubte un treball de consulta indispensable per a conèixer quelcom millor la figura del dictador, un personatge mediocre que, pels interessos dels uns i les impotències dels altres, va ser coprotagonista de bona part de la nostra història més propera.